

Europa Varietas Intézet

Éco(il)logique

a környezetvédelem, mint a válság megoldásának csodafegyvere (?)

Türke András István Ph.D

Milyen valódi lépéseket kéne megtenni az EU-nak a válság kezelésére ?

« Divatba jött » az EU-ban és főleg Franciaországban a környezetvédelem, a válság erre még csak ráerősített. Tízből legalább öt reklám csattanója az, hogy « azért kell ezt megvenni, mert kíméli a környezetet. » Az újságok arról cikkeznek, hogy melyik európai vezető utazásai juttatták a legtöbb, ill. legkevesebb szén-dioxidot a levegőbe. A gond sajnos az, hogy éppen az alapokról felejtkeznek meg. Legkézenfekvőbb példa az autóiipar válsága :

Sem gazdasági, sem politikai szinten nem vetődik fel, hogy miért környezetbarát (és racionáli lépés) évenként, két évente új autót venni, ahelyett, hogy inkább olyan járműveket gyártását ösztönöznénk, mellyel 10-15 évig gond nélkül lehetne közlekedni. Nem, ez fel sem merül, a francia kormány még be is száll a versenybe, és azt sürgeti, hogy igen is fogyassz, cseréld le a régit (ami egyébként még működne). De immár racionális és környezetvédelmi okokból tedd ezt, azaz ne gyorsabbra, szebbre (mintha kissé megkopott volna az ilyen reklámok mozgósító ereje a százezredik verzió után), hanem minél környezetkímélőbb autóra cseréld : Minél kisebb időközönként természetesen, továbbra is. Az üzleti szféra és marketing pedig vette a lapot. Ezen felül világpolitikai szinten is

az új nukleris beruházásokat (EU, Kína, India) is a környezetvédelmi kalapba téve próbálják meg beszuszakolni.

Ez a fajta politika tehát zöld szempontból meglehetősen álságos. Az egyszerű ember is észrevette, a korábbi 5-10 évenkénti modellfrissítések korszaka után immár 2-3 évente dobnak piacra az autógyárak új modelleket, és ezt már nem igen lehet tovább fokozni. E kis szegmensben is borítékolható volt évek óta, hogy ebben a rendszerben valamikor egy újabb a '29-eshez hasonló túltermelési válság fog bekövetkezni, a kérdés csak abban állt, hogy megússzuk-e ezt is valahogy...

A Föld azonban azóta párszor megfordult a tengelye körül. A szabaverseny és szabadpiac apostolaként a nyugati világ, mely ezen jelszavak mögé bújva zúzta szét többek között a kínai és a japán ősi birodalmakat védő korlátokat, hasonló korlátokat kezd rohamléptékben építgetni (csak éppen koncepciótlanul és tűzoltás-jellegűen) akkor, amikor Kína éppen ezekre az elvre hivatkozva kopogtat a világpiacon. Mindig találunk majd közgazdászokat, filozófusokat, akik komoly művekben elmagyarázzák, most, hogy bajba kerültünk és saját elveink ellenünk fordultak, miért lettek egyszerre károsak és alkalmazhatatlanok ezek az elvek világviszonylatban – az új nagyhatalmak számára is.

A jövő megjósolásnak leghatékonyabb módja, ha nekiállunk megalkotni.

(Peter Drucker)

Franciaországban élve, és a nemrég véget ért francia elnökség kapcsán, az EU egyik nagy állama szempontjából követem végig az eseményeket. A francia kormány intervenciós tevékenysége – mely mintát széles körben alkalmaznak az EU-ban –, mikor piacbefolyásoló eszközökkel, az adófizetők pénzén ad 800-1000 euro körüli « ökológiai kedvezményt » az autóvásárlóknak, szociálpolitikai okokra hivatkozik, ez a hivatkozás azonban szintén álságos: Még mindig olcsóbbnak tűnik (mind pénzügyi, mind politikai értelemben) a megbukott, a termelés állandó fokozására kiépített rendszert tákolgatni, lélegeztető gépre kapcsolni, mint komoly reformokat elindítani, melyek a munkanélküliség megugrását jelentik...de hol is? Hiszen a francia autógyárak termelése jórészt delokalizáltan, az anyaországon, vagy akár az EU-n kívül folyik. Támogassuk őket, a Sarkozy-javaslat alapján, hogy újra Franciaországban termeljenek? « Ugyan már », mondhatnánk első megközelítésre. És valóban, e lépés megtétele összeurópai háttérkonceptió nélkül olyan problémakolosszust hoz(na) francia szinten, mint a '70-es '80-as években a közösségi agrárpolitika rendszere volt.

Felmerül még az a kérdés is, hogy mennyire van ezeknek a javaslatnak politikai hitelük? A tájékozottabbak már fel is húzták a szemöldöküket: lám, a francia elnök, a blairizmus kitűnő tanítványaként most mestere ellen fordul: februári, egész estés televíziós interjújában mást sem hallottunk, mint az eddig etalonként tisztelt brit rendszer kritikáját, annak a mintáét, melyet Sarkozy elnök hatalomra kerülésekor még követendőnek tekintett. Mindez úgy tűnik, annak a politikának az eredménye, melynek alapeleme, hogy a külvilág felé mindig úgy lép fel, mintha nálunk lenne a bölcsök köve, de alapelvei az aktuális széljárás (és média-divat) szerint változnak, vagy ahogy a közvéleménykutatók éppen megítélik a helyzetet, ahogy a politikai PR megköveteli. Ettől a Blair által megalapozott, majd hazánk által is átvett politikától hosszú távú ter-

vetet, stratégiát várni nem igen lehet – és ami még súlyosabb, sajnos ezeken a szinteken dől el az EU további sorsa is.

A régiókat illetően is ez a képlet a jelenlegi francia csúcspolitikában: az aktuális rövid távú céljaink érdekében hol ezen, hol azon országok a szövetségeseink, Csehországot megtesszük (pontosabban: megtettük volna) pillanatnyilag a régió vezetőjévé, ha támogatja a Mediterrán Uniót, de mihelyt vége a cseh elnökségnek, már másra fogunk mosolygni. Csak éppen a csehek átlátták a szitán. Ugyanakkor a kelet-európai országok szinte versenytfutnak egymással, hogy megismerjék például éppen Franciaország hosszútávú, stratégiai céljait a régióval. Még ha a csádi ügyek is nagyobb visszhangot váltanak ki a francia sajtóban, mint a kelet-európaiak és szemükben a régió stratégiai értéke csekély, itteni beruházásaik miatt is érdekelték lehetnének bizonyos szintű szorosabb együttműködésben: Franciaország szövetségesei (illetve a szövetségesek aránya) az EU-n belül vészesen fogynak. Természetesen ehhez nekünk is egységként kéne fellépni, nem pedig egymást piszkálgatni a szekértáborok mögül – és ehhez a nyugatiak segítségét kérni (tisztelt a kivételnek).

Megemlíthető még, hogy az európai lobbifolyamatok *ad hoc* szövetségi rendszerei sem éppen ideális keretei a hosszú távú, koncepciózus európai építkezésnek. A gazdasági válsághoz tehát társul az évek óta húzóódó, valódi hosszú távú stratégia és koncepció nélküli európai uniós közösségi politika válsága.

Először is meg kell értenünk a jelenlegi gazdasági-pénzügyi válság közvetlen okait: Elég kevesen merik nyíltan kimondani, hogy a jelenlegi válsággal minden egyes európai (és egyéb) állampolgár nagyrészt az amerikai állampolgárok jómódjának költségeit fizeti meg, hiszen a fedezetlen hitelek nyújtásának (eleinte remeknek tűnő) amerikai üzletébe számos európai bank is bekapcsolódott. Ezek a

pénzösszegek eltűntek a nemzetközi pénzpiacokon, lufinak bizonyultak. És most az adófizető európai állampolgárok zsebéből vagyunk kénytelenek európai bankjaink hiányait fedezni : tehát végeredményben mi fizetjük ki az amerikai « rendelés » után a « számla » egy részét.

Paradox módon még jól is jön ez a válság a népszerűtlen, máskor megléphetlen « racionalizálásokhoz ». (Ezt a magyar állampolgárok a Bokros-csomag kísérőjelenségeként jól ismerhetik.) Most, érvként a válságra « mutogatva » nagyobb következmények nélkül lehet elbocsátani például a korszerűbb termelési rendszerek, delokalizációs lépések, vagy vállalati fúziók miatt feleslegessé vált újabb munkelő-(tíz)ezreket.

A válság mélyebb okainak megértéséhez természetesen mélyebbre kell ásunk (mely e cikk kereteit túlhaladná). Nem demagógiaként tesszük hozzá, de természetesen a jelenleg fellépő hiányt nem a csúcsvezetők bérének csökkentéséből igyekezzenek kigazdálkodni, pedig – *horribile dictu* – akár ezzel is lehetne kezdeni. Franciaországban a leggazdagabb cégvezető pl. havi 376 millió eurót keres. Eközben az átlagkereset 1000-2000 euro, miközben hozzávetőlegesen 30 év alatt a legkisebb és legnagyobb bérek közötti különbség 30-szorosról 300-szorosra nőtt. De számoljuk csak ki ! 1000 euros bérrel számolva, 376 millió euros havi fizetésével 376.000 munkás egyhavi bérét teszi zsebre a fenti példa főnöke, avagy ha jobban tetszik 1 havi béréből 3133 munkást tudna 10 évig foglalkoztatni...Természetesen tudjuk, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek nem kiegyenlíthetőek, de azokon a bizonyos, a népi-forradalmi megmozdulások elejét venni kívánó, évszázados « kiegyenlítő szelepeken » igencsak ereszteni kéne.

A kérdés már csak az, hogy a hatalmi elit ennyire erősnek érzi-e pozícióit és ennyire atomizálnak látja a társadalmat, hogy erre gondolva nem lép preventív módon (magam ezen a véleményen vagyok) és

ismét valami « nemzetközi népi összefogásnak », « forradalmi hullámnak » (vagy nevezzük bárminek) kéne megkonferálni a harangokat, a számos egyébként létező, de sajnos céljaiban és ideológiájában egymás ellen fordított (vagy fordítható) civil és egyéb kezdeményezés, mozgalom stb. együttműködésével : Mert végül is, ha a munkás az utcára kerül hiába biztatják a mosolygós reklámok az immár környezetbarátabb termékek megvételére.

Természetesen itt még hozzátehetjük, hogy a politikai-gazdasági elit mégiscsak tett valamit - legalábbis az Egyesült Államokban - a « szelepek megnyitására » : ez az irracionális hitelezési rendszer is éppen azért jött létre, hogy a rendszer reformja nélkül, e « trükkkel » az American Dream-ből ilyen módon úgymond a szélesebb néprétegek is részesülhessenek – most látjuk milyen áron, hogy a számlát a végén mégis ki kell egyenlíteni valahogy. De e lépés gazdaszociológiai elemzése túllépné e cikk kereteit és a nemzetközi sajtóban egyébként is számos elemzés lelhető fel a témában.

Franciaországnál maradván még megállapítható, hogy szerencsére itt még jóval kevésbé szálltak be a bankok az amerikai hitelezési ügyletbe, mint máshol Európában. (Állítólag csak órákon múlt a font-sterling övezet összeomlása.) Azonban a szigorúbb hitelfelvételi rendszer itt is életbe lép (eddig is racionálisabb volt, most azonban a bizalom teljes hiányát is bekalkulálják a rendszerbe), tehát az itteni állampolgárok is nehezebb feltételekkel jutnak kölcsönökhöz. Mindez annak köszönhető, hogy az európai és az amerikai piac (is) túlságosan összefonódott, noha természetesen a világgazdasági folyamatokból nem vonhatja (vonhatná) ki magát az EU.

Manapság nem divatos marxista tétel, de attól még jórészt igaz : a profit a munkás ki nem fizetett bére. Közhelynek számít

az a tétel is, hogy az európai (és egyéb) vállalatok, egyrészt a világpiaci versenyképesség, másrészt a nagyobb profit lehetőség miatt, gyáraikat, vállalataikat (stb). az olcsóbb munkaerejű Kelet-Európába, ill. egyre inkább Ázsiába telepítik. Pár éve azonban egy egyenlőre még csírájában létező új megoldás is megjelent, melyre fel kell hívni a figyelmet. A fenti példa ugyanis még nem jelenti a « legracionálisabb » megoldást, mivel a szállítási költségek meg éppen a delokalizáció miatt megnövekedtek

. Ám pár élelmes (textilipari) vállalat már megtalálta a « megoldást », mely természetesen (még ?) illegális : Sokkal jobban megéri az (ázsiai) olcsó munkaerőt Európába telepíteni egy huszárvágással és Európában ázsiai bérszinten (és gettókban) foglalkoztatni őket : Franciaországban és Romániában például több száz ázsiait illegálisan foglalkoztató cégek buktak le így. A probléma nyilvánvaló : pillanatnyilag még képzettsége miatt az európai munkaerő úgy-ahogy állja a versenyt, azonban hosszabb távon versenyképtelen azon az áron, hogy a versenyképesség megőrzését a munkás bérből és a csúcsvezetők profitjának érintetlenül hagyásával kívánják megoldani, úgy, hogy probléma esetén az adófizetők pénzéből konszolidálnak.

Összefoglalólag, míg a probléma megjósolhatóan ciklikus immár több mint 100 éve, a megoldás most is a régi, tűzoltó recept alapján jön : csak ebben jelenleg éppen a természetvédelemre húzzák rá a vizes lepedőt : a technológiai újat, ami a gazdaság motorját, a természetbarát, a környezetkímélő technológia jelenti. Hogy mindez a tudatunkba és életstílusunkba is beépüljön, arról gondoskodnak a reklámok, hogy most ez a « trendi ». Csak, hogy ez éppen mennyire eredményez ténylegesen környezetbarát megoldásokat (mivel a termelés fokozásával jár) illetve, mennyire hosszútávú és racionális gazdasági reformon alapul (mivel csak új piacokkal,

egyre olcsóbb munkaerővel működőképes) és ennek kapcsán milyen társadalmi változásokkal jár (életszínvonal-esés, munkanélküliség megugrása) azt, - a fenti eszmefuttatás keretében felvázolt okokból – én nem tudom...

Milyen lépések megtételét javasoljuk ?

A teljesség igénye nélkül a fentiekből levont tapasztalatok kapcsán alábbiakban bátorkodunk pár hosszú távú javaslatot megfogalmazni. Mégha egyes lépések elsőre talán furcsának is tűnnek, célunk a vita megindítása volt, nem pedig « kinyitkozgatás-szerű » megoldások felsorolása.

Tisztában vagyunk azzal is, hogy javaslataink ebben a formában még igen heterogének, és jónéhányuk rövid távú megvalósulási esélye nagyon csekély, de meg kell tennünk az első apró lépéseket a jó irányba, hogy aztán ezekre lehessen építkezni.

1.) Az európai pénzüsszegeket teljesen új gazdasági modellek bevezetésére költsek el és ne a bankok és autógyárak megbukott gazdasági elven való megsegítésére, mely e *circulus vitiosus* alapján újabb válságokat fog eredményezni. A világ élelmiszertartaléka (köszönhetően az EU-s bioetanol programoknak is) drasztikusan lecsökkent az utóbbi években, előrevetítve egy világméretű élelmiszerválságot. Valóban az autóipar megsegítése a legfontosabb ebben a helyzetben, újabb hitelek felvételére bízattva? Meg kell erősíteni az államok kiegyensúlyozó szerepét.

2.) Az **állandó gazdasági növekedésre alapozott piacgazdasági rendszer és a fogyasztói társadalom modelljének teljes felülvizsgálata**, lehetőleg új modell kidolgozásával. (V.ö. önellátó falvak modellje Magyarországon, kibuc-modell). Itt az egyedülálló lehetőség, hogy végre lekapcsolódhassunk a kudarcra ítélt amerikai modelltől is. (Egy példa e téren : A General Motors-ot nem Európának kéne

szanálni, de ha a vállalat csődbe megy, európai részlegeit ki lehetne szervezni.)

3,) A **munkaerő újrahasznosítását** lehetővé tévő modellek vizsgálata, akár az industrializáció visszafogásával. (Erre ismét francia példák : A 14-es vezető nélküli metro, valamint a teljesen automatizált – sokak által nem szeretett - jegyvásárlási rendszer a francia metró, mely több ezer alkalmazott elbocsátásával járt. A francia metro nem lenne kevésbé modernebb, ha nem a humán erőforrás kárára modernizálna. A bevételkiesést multimédia-reklámokkal is lehetne pótolni, az utasbarátibb rendszer működtetése a munkanélküliséget csökkentené.)

4,) **EU szintű törvényi szabályozással kéne meghatározni, hogy mekkora lehet az átlagbér és a csúcsvezetők bére közti maximális különbség.** A vállalati profitból ennek arányában a munkás bérét is növelni. A delokalizációt lefőlözésszerűen büntetni, azaz egy európai cég által az EU-n kívüli munkaerővel gyártott termékét az így keletkező profit lefőlözésszerűen vám kifizetése mellett lehessen csak az EU-ban értékesíteni, hogy versenyképesek maradjanak az EU-n belül, európai munkaerővel megtermelt áruk.

5,) Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, csak idő kérdése, hogy meddig bírjuk még az egyre fejlettebb technikával, ugyanakkor az európainál lényegesen olcsóbb munkaerővel rendelkező Kína (India, stb.) által diktált tempót. A jelenlegi szabadverseny rendszerben vesztésre vagyunk ítélve, meg kell tehát tenni az óvintézkedéseket. **Védővámrendszert** kell felállítani (ld. 3. pont), **protekciónista gazdaságpolitikát** kell bevezetni. Bázisunk a fél milliárdos európai belső piac lehet, de számolnunk kell azzal, a lépéseket partnereink nem fogják jó szemmel nézni (és mint láthattuk a francia-szlovák vita kapcsán, az EU-n belül sem feszültségmentes ennek a kezelése.)

Éppen ezért elengedhetetlen

6,) **önálló európai védelempolitika kiépítése, önálló, közös fegyveres erővel.** (A brit védelempolitika például nem tekinthető önálló, vagy leválik az USA-ról vagy az európairól is le kellene válnia, hogy végre nekilódulhasson az integráció). Olyan európai hadsereg létrehozása, mely meg tudja védeni az EU gazdasági térségét és érdekeit a világban (nyersanyagfüggőség). Természetesen ez a hadsereg szorosan együttműködne az EU szövetségeseivel (USA, stb.). Az EU egyenlő partnerként működjön együtt az Egyesült Államokkal – például a válság megoldásában – ne gazdasági és politikai alárendeltként.

7,) Nyomást gyakorolni az érintett **Európán kívüli országokra** nemzetközi fórumokon (emberi jogokra, a demokratikus alapelvekre hivatkozva, melyek valahogy eddig gazdasági kérdésekben jórészt háttérbe szorulnak), hogy tegyenek meg mindent a **bérszínvonal emelkedése** érdekében. (Tisztában vagyunk azonban azzal, hogy ezt számos cég ellenezné.)

8,) Valódi környezettudatos, nem a fogyasztás és termelés növelésére buzdító gazdaságpolitika kidolgozása.

9,) ...

(A szerző véleménye nem feltétlenül esik egybe az Europa Varietas Intézet véleményével.)

A szerzőről :

Türke András István biztonságpolitikai elemző, a Sorbonne doktora és a Centre d'Histoire Sciences Po Paris kutatója, az EUISS, az AWEU Védelmi Bizottsága, az MKI külső munkatársa.

www.europavarietas.eu